

MISIR'DA ORDU VE EKONOMİ
Halk Ayaklanmaları ve Darbenin Ekonomi Politigi

Taha Eğri

İktisat Yayınları – 19
İktisat Düşüncesi Dizisi – 2

Taha Eğri, *Mısır'da Ordu ve Ekonomi:*
Halk Ayaklanmaları ve Darbenin Ekonomi Polisiği

Yayına Hazırlayan: Merve Akkuş Güvendi
Musahhih: Muhammed Aydın

Tasarım: Seyfullah Bayram

Baskı: Çağrım Web Ofset - Sertifika No: 40098
Anafartalar mah. Kazımkarabekir cad. Ortaklar İş Hanı 120/G Altındağ / Ankara
1. Baskı: İstanbul, 2018
ISBN: 978-605-67900-8-9

© İktisat Yayınları, 2018

Bütün yayın hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

İktisat Yayınları
Rasimpaşa Mah. Rıhtım Cad. Nemlizade Sok.
Güleryüz Apt. No:9 Daire:3 Kadıköy / İstanbul
Tel / Faks: +90 (216) 418 20 10
www.iktisatyayinlari.com

İktisat Yayınları Nobel Akademik Yayıncılık ve
İslam İktisadı Araştırma Merkezi'nin ortak markasıdır.

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI

Eğri, Taha.
Mısır'da Ordu ve Ekonomi:
Halk Ayaklanmaları ve Darbenin Ekonomi Polisiği
1. Baskı, xxxii + 221 s., 13.5 x 21 cm
Kaynakça ve izin var.
ISBN-978-605-67900-8-9
1. Arap Ayaklanmaları 2. Demokrasi 3. Mısır

MISIR'DA ORDU VE EKONOMİ

Halk Ayaklanmaları ve Darbenin
Ekonomi Politigi

Taha Eğri

iktisat
yayınlari

İktisat Politikası Dizisi

Bu dizide, iktisat politikasının temel mesele ve sorunları ile ilgili güncel eserlere yer verilmektedir. Dizide iktisat politikasının teori, tarihsel süreç ve uygulamalarının yanısıra kamu politikaları, istihdam, kalkınma, gelir dağılımı eşitsizliği olmak üzere geniş bir yelpazede kitaplar yer almaktadır.

Dizideki Diğer Kitaplar

Abdulkader Thomas (Ed.), *Ribâyı Anlamak: İslam İktisadında Faiz*

Munawwar Iqbal, *Yoksulluğu Yok Etmede İslam İktisadının Kurumları*

M.N. Siddiqi, *İslam İktisadında Devletin Rolü*

M. U. Chapra, *Adil Bir Para Sistemine Doğru*

Zafar Iqbal, Merwyn K. Lewis, *Yönetişime İslami Bakışlar*

Abdul Karim Bangura, *İslam ve Ekonomi-Politik Sistemler*

Irfan Ul-Haq, *İslam'da İktisadi Doktrinler: Fakirlik, İstihdam ve İktisadi Büyüme*

Monzer Kahf, *İslam İktisadında Kalkınma: Kamu Politikaları ve Sürdürülebilir Kalkınma*

Taha Eğri

Lisans eğitimini Boğaziçi Üniversitesi İktisat Bölümü'nde tamamladı. Yüksek lisansını İstanbul Üniversitesinde İktisat Politikası alanında “2000 Sonrası Türk Tarım Politikalarının Değişimi ve Bir Alan Çalışması: Kırklareli Örneği” başlıklı tezi ile bitirmiştir. 2014-2016 tarihleri arasında George Mason Üniversitesi'nde misafir araştırmacı olarak bulunan Eğri, İstanbul Üniversitesi İktisat Anabilim Dalında hazırladığı “Arap Ayaklanmalarının Ekonomi Politiği ve Bir Demokrasiye Geçiş Denemesi: Mısır Örneği” başlıklı tez ile doktor ünvanını almıştır. Temel çalışma alanları kurumsal iktisat, ortadoğu ekonomileri, asker-ekonomi ilişkisi ve İslam iktisadı olan Eğri, hâlen Kırklareli Üniversitesi İktisat Fakültesinde araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır.

İçindekiler

Takdim

Önsöz

Teşekkür

Giriş	1
1. Teorik Arka Plan: Kurumsal İktisat Okulu	9
2. Mısır'ın Ekonomi Politigi 1922- 2015	51
3. Ayaklanmaların Ekonomi Politigi ve Demokrasiye Geçiş Denemesi	117
Sonuç	189

Kaynakça **201**

Dizin **217**

Takdim

İhtilal-i Edebiyat; Edebiyat-ı Ekonomi Politik

Taha Eğri; Sivas'ın orta gelirli bir ailesinin çocuğu. Ailenin geliri orta ama evlatlarının zekası ve çalışkanlığı orta seviyenin çok ama çok üstünde. Bir gün odama geldi, “İhtilallerin ekonomi politiği üzerine çalışma yapmak istiyorum, doktora danışmanım olur musunuz” dedi ve gerek akademisyenliğe samimiyeti gerek çalışmayı düşündüğü konuya hâkimiyeti, benim onun doktora danışmanı olmamda oldukça etkili oldu. Bu etkiye çocuk yaşta okuduğum Peyami Safa'nın *Türk İnkılabına Bakışlar* isimli kitabı da eklenince, işte o günün kısa bakışının uzun soluğunun sonucu takdimini yapacağım bu kitabın serüveni başlamış oldu.

İhtilal, ayaklanma, başkaldırma önce evrenin ve doğanın kendinde görülmüştür. Adına sel, fırtına, tayfun, tsunami veya deprem denilmiştir. Bunlar, doğanın doğaya karşı başkaldırması ve tekrar doğanın kendi ahengine, sükûnetine bürünmesinin adıdır. İnsanın ve toplumun doğadaki bu kavgayı sosyal, siyasal ve iktisadi hayata yansıtması neticesinde ayaklanmalar- ihtilaller, birey-toplum-devlet coğrafyasını etkilemiş ve çoğu zamanda değiştirmiştir.

Evrenin yaratıldığı günden bu güne kadar doğanın-tabiatın ve birey-toplum-devletin kendi kendilerine başkaldırması, kavgası hiç bitmemiştir ve bundan sonrada bitmeyecektir. Güçlünün veya güçsüzün, gücü ve iktidarı ele geçirme mücadelesi olarak basit bir ifadeyle tanımlanacak olan ihtilal gerçeğinin aslında hiç de o kadar kolay olmadığı açıktır. Doğanın kendine başkaldırması, bireyin kendine başkaldırması, toplumun kendine başkaldırması, devletin kendine başkaldırmasının evrimsel sürecinin ilk kez “yasaklı meyveye dokunma” emrine başkaldırma ile başladığı söylenebilir. Diğer taraftan “yasaklı meyveye dokunma” emrini verene karşı mı, emir altına girmeme isteğinden mi, açlıktan kurtulmak için mi yoksa hepsinin toplamından dolayı mı başkaldırma eylemi gerçekleştirildi hâlen açık ve net değildir. Ancak buna rağmen açık ve net olan bir şey var ki başkaldırmanın öyle veya böyle bir nedeni, açlık veya akademik ifadeyle ekonomi politiktir.

Başkaldırmanın ikinci aşaması, ailenin ulu reisi babaya karşı gelen oğlun savaşıdır. Bu savaşı oğul; var olmak için veya babanın, ulu reisin haksız bölüşümüne karşı çıkmak için verir. Yine nedeni açık ve net olmamakla beraber kavganın görünmeyen yüzünde paylaşmak olduğu için kavganın akademik ifadesi tekrar edilmesinde sakınca görmediğim ekonomi politik olduğu gerçeğidir. Bu ikinci aşamaya, bireyin kavgalarla kendi şuuruna varma aşaması denilebilir. Bireyin kendi şuuruna varıp toplumsal şuura sıçraması neticesinde kavganın, başkaldırmanın adı da değişmiş ve ihtilal olmuştur. İhtilal, toplumun kendi şuurunun farkına varması sonucu bölüşümle başlayan başkaldırma ile ilave olarak haksızlıklara karşı adil ve hak dolu bir nizam için sistem kurmak adına savaşa dönüşmüştür. İşte bu savaşın nedeninin iktisat teorisinin arka ve ön yüzü ekonomi politiktir.

Taha'nın çalışmasının özü yukardaki bakışla ortaya çıkmış oldu. Şimdi çalışmanın sosyal siyasal ve sosyolojik boyutundan

ekonomi politik koordinatlarına 21. yüzyılın gerçeğine bakma zamanı geldi.

Orta gelirli Sivaslı bir genç, Tunuslu sebze-meyve seyyar satıcısı bir gençle başlayan Arap Baharı'nın akademik analizini yapmayı niçin tercih eder bilinmez ama bilinen bir gerçek var ki 21. yüzyıl ihtilali döviz, sermaye ve istihdam savaşıdır yani ekonomi politik savaşıdır. Ne acıdır ki savaş ve ihtilal hâlen yılan gibi soğuk yüzlülüğünü ve gömlek değişimi özelliğini koruyor. Tunus'la başlayan Arap Soğuğu, (benim Arap baharına verdiğim isim) önce istihdam gömleğinin değişimi olarak ortaya çıktı ve akabinde içine döviz kuru savaşını alarak ulusal ve uluslararası sermayenin yeniden dağılımı, gömleğinin değişimi şekline dönüştü; Mısır gibi.

Gerek kamu gerek sivil kurumların birbiriyle ilişkilerinin çözülmesi, bozulması, bir veya birkaç kurumun (merkez bankası, silahlı kuvvetler vs.) aldığı ve uyguladığı kararlarla ortaya çıkabilir. Sosyal, siyasal ve ekonomik kurumların tek başlarına veya birlikte alacakları her karar, ihtilalin ya önünü açar veya topyekûn kapatabilir. Kurumlar arasındaki savaşın ekonomi ve siyaset üzerindeki olumsuz etkilerinin ihtilallerin habercisi olduğu gerçeğini analiz eden çalışma, kurumlar arasındaki uyumun; toplumsal, siyasal ve ekonomik barışın hâkim olduğu bir yapının oluşumu için önemini vurgulamaktadır. Politik kurumların ekonomik kurumlar üzerindeki ağırlığı, ekonomi politığının sadece yönünü değil bölüşüm ilişkileri başta olmak üzere içeriğini şekillendirmektedir. Siyasal rejimlerinde haddizatında bu kurumların ağırlığı sonucu ortaya çıktığı gerçeği çalışmanın hipotezini destekler niteliktedir.

Kurumsal iktisadın, kurumsal ilişkilerin iktisadi çıkar ve siyasal sistemleri belirlediği teorik yaklaşımı ışığında Mısır hakikati tartışılınca Arap sosyalizminden açılım politikasına, devletçi politikalardan özelleştirmelere uzanan siyaset-ekonomi

ilişkisi daha açık görülmektedir. Nasır-Sedat ikilisinin toplamının nasıl bir yoksulluk ve yolsuzluk doğurduğu, açlık ve gelir dağılımındaki bozulmaların toplum katmanlarına nasıl yayıldığı gerçeği gözler önüne serilmektedir. Bu tarihsel hakikatlere ilave olarak Tahrir Meydanı'nda çıkan ayaklanmalar eklenince Mübarek'i istifaya götüren süreç daha net anlaşılmaktadır. Ordu-Mübarek ilişkisinin de facto olarak kırılması, iktisadi çıkar ve imtiyazlar temelindeki ortalığın bozulması, sürecin gidişatını belirlemiştir. Mısır ihtilalini ortaya çıkaran ekonomi politik sebepler bir tarafa, gelişim aşamaları; halk, ordu ve elitler arasındaki stratejik bir oyunla adım adım sahneye konmuştur. Muhammed Mursi'nin geçiş sürecindeki aldığı veya alamadığı kararlar Müslüman Kardeşler düşmanlığını sosyal düzleme yansıtmıştır. Özellikle sol ve liberal kesimin tavrı darbenin önünü açmıştır. Hür Subaylar Devrimi'nden Sisi darbesine, Mısır ordusunun ekonomik çıkarları ve toplumsal ilişkilerinin karma karışıklığı içinde yürüttüğü strateji, ayaklanmaları ve darbenin ekonomi politik yönünü ortaya koymuştur. İktisadi ilişkilerin ağırlığının Mısır hakikatinin kendisi olduğu dikkat çekici olgu olarak karşımıza çıkmıştır.

Kurumsal iktisat çerçevesinde incelenen Mısır ihtilali sonucunda, yakın gelecekte de ordunun sistemin devamı için her türlü riski göze alacağı ve halkın da yeni bir ayaklanmaya yönel(e)meyeceğini öngörmek mümkündür. Darbe sonrası Mısır'da yaratılan korku medeniyeti ile Mübarek sonrası ekonomik şartların daha da bozulması birleşince halkın darbeye karşı darbe yapmasının imkânsız olduğu söylenebilir. Daha geniş yorumlanırsa, Sisi yönetiminin bütçeye getirdiği maliyetlere rağmen sübvansiyonları artırarak devam kararı alması ve başta Körfez ülkeleri olmak üzere dışardan gelen destekle aldığı popülist iktisat politikası uygulamaları da rejime karşı herhangi bir ayaklanmanın önüne geçmekte olduğu rahatlıkla görülmektedir.

Kısacası Mısır ihtilali, mısır püskülüyle sarılmış sigara gibi kendi kendini yakmıştır.

Sonun sonunda şunu belirtmek elzem olmuştur: İhtilalsiz bir dünyada Tunus ve Sivashlı iki gencin bu serüveni olan çalışmayı okuyanlar takdim ve takdirle karşılayacaklardır.

Zekai Özdemir

Önsöz

Amerika merkezli finansal bir krizin gelişmiş ülke ekonomilerini sarstığı bir dönemde kimse Arap ülkelerinde tarihsel bir kırılmaya yol açacak olayların başlamasını beklemiyordu. Uzun iktidar dönemlerinde kitlesel protestoların olmadığı otoriter Arap rejimlerinin halk ayaklanmalarıyla karşı karşıya kalacağını kimse tahmin de edememişti. Tunus'la başlayan olaylar, zincirleme bir şekilde Libya'dan Yemen'e kadar geniş bir coğrafyayı etkiledi. Ancak Zeynel Abidin Bin Ali, Muammer Kaddafi, Ali Abdullah Salih ve Hüsnü Mübarek'in görevlerinden uzaklaştırılmasıyla sonuçlanan bu olayların istenilen sonuçlara ulaştığını söylemek ise zordur. Yemen, Libya ve Suriye'de iç savaş yüzbinlerce insanın ölümüne ve milyonlarcasının yurtlarından olmasına sebep oldu. Mısır'da yaşanan askeri darbe, yüzlerce sivilin kanı üzerine eski rejimin yeniden güçlendirilmesiyle sonuçlandı. Olayların başlangıç noktası olan Tunus sadece yumuşak bir geçiş sağlayabildi. Bir gazetecinin Arap Baharı olarak isimlendirdiği halk ayaklanmaları maalesef bugün kaos ve çatışmanın başlangıcı olarak anılmaya başlandı. Bu manada, 2010 yılında olaylar ilk başladığında bu ayaklanmaları Prematüre Devrimler olarak isimlendiren kıymetli dostum Hüseyin Mercan'ın, üzüle-

rek de olsa haklı çıktığı bugün daha açık bir şekilde idrak edilebiliyor.

Yoksulluk, işsizlik, gelir dağılımındaki adaletsizlik gibi ekonomik sebeplerden siyasal baskılar, işkence ve yolsuzluk gibi politik sebeplere kadar Arap ayaklanmalarını ortaya çıkaran farklı birçok nedenden bahsetmek mümkündür. Ayrıca rejim değişikliğinden iç savaşa kadar çok çeşitli ve birbirinden çok uzak sonuçlar da ortaya çıkmıştır. Söz konusu ülkeler, Arap devletleri olarak bir grup altına toplansa da her ülkenin kendine mahsus kurumları ve sosyolojik özelliklerinden ötürü yaşanan gelişmelerin seyri de farklılaşmıştır. Bu sebeple yapılacak olan her türlü araştırma da ülkeleri kendi dinamikleri içerisinde incelemelidir. Bu bağlamda bu çalışmada, Mısır'da yaşanan ayaklanmalar ve sonuçları konu edinmiştir.

Orta Doğu bölgesi sahip olduğu çok kültürlü tarihsel birikimi, coğrafi konumu ve zengin doğal kaynakları sebebiyle uluslararası sistemin her zaman merkezinde yer alacaktır. Türkiye'nin de içerisinde yer aldığı bu coğrafyada yaşanan olayların ve her türlü iktisadi, siyasi ve sosyal gelişmenin ilmî bir perspektifle analiz edilmesi gerekmektedir. Eğer yaşanan olaylar bilimsel bir bakış açısıyla ele alınmaz ve dersler çıkarılmazsa komşu ülkelerle ilişkilerimiz doğru bir zemine oturtulamayacaktır. Bu nedenle Orta Doğu'ya dair akademik çalışmaların sayısının artırılması gerekmektedir. Özellikle iktisat ve sosyoloji gibi alanlarda yapılacak çalışmalarla bölge ülkelerinin mevcut durumlarının derinlikli bir şekilde araştırılması gerekmektedir. Bu araştırmayla da Mısır tecrübesine bir nebze ışık tutmak ve kurumsal ilişkilerin, gündelik siyaseti ve ülkenin ekonomik yapısını nasıl şekillendirdiğini göstermek amaç edinilmiştir. Umarım ki bu çaba, başarılı olmuş ve gelecekte yapılacak yeni çalışmalara yol açıcı olacaktır.

Teşekkür

Elinizde bulundurduğunuz bu kitap, İstanbul Üniversitesi İktisat Bölümü'nde tamamladığım doktora tez çalışmasıdır. Uzun bir eğitim hayatının bir ürünü olan bu kitapta birçok kişinin emeği, katkısı ve destekleri bulunuyor. Burada herkesin ismini saymak mümkün olmasa da tüm hocalarıma ve arkadaşlarıma gönülden teşekkür ederim.

İlk olarak, tez konusunun belirlenmesinden sonuçlanmasına kadar desteğini benden esirgemeyen, tartışmaları ve katkılarıyla çalışmayı zenginleştiren ancak bunların da ötesinde nasıl bir akademisyen olunması gerektiği hususunda hem davranışları hem de öğütleriyle beni yetiştirmeye çalışan değerli danışmanım Prof. Dr. Zekai Özdemir'e teşekkürü bir borç bilirim. Kuşkusuz burada yer alan bir teşekkür hocamın emeklerinin en ufak bir karşılığı olmasa da kendisine karşı bir vefa borcumuzun olduğunun göstergesidir.

Kıymetli hocam ve İktisat Bölüm Başkanı Prof. Dr. Ahmet İncekara'ya da ayrıca teşekkür etmek istiyorum. Yüksek lisans ve doktora aldığım derslerinde öğrettikleri, araştırma görevlisi olarak çalıştığım İktisat Bölümü'nde kendisinden edindiğim

tecrübe ve tez izleme komitesinde teze yapmış olduğu katkılardan ötürü kendisine minnet borçluyum. Ayrıca tez sürecinde yapmış oldukları katkılarında ve emeklerinden dolayı da sayın hocalarım Prof. Dr. Feridun Yılmaz'a ve Prof. Dr. Yüksel Bayraktar'a da teşekkür ediyorum.

Orta Doğu üzerine yapmış olduğumuz tartışmalarla bilgi birikimimi artıran baki dostum Dr. Muhammed Hüseyin Mercan'a da çok teşekkür ederim. Konunun gelişiminde sürekli olarak yaptığımız görüşmelerde kendisinin de zihin açıcı katkılarını belirtmem gerekiyor.

Doktora çalışmam sırasında 2 yıl süreyle ABD George Mason Üniversitesi'nde misafir araştırmacı olarak çalışma imkânı sağlayan Prof. Dr. Hüseyin Yılmaz'a, ev sahibi danışman hocam Prof. Dr. Bassam Haddad'a ve Amerika'da bulunduğum sürede hem akademik tartışmalarla hem de gösterdiği yakın dostluğuyla Dr. Heba El-Shazli'ye de çok teşekkür etmek istiyorum.

Amerika'daki araştırmamı *2214-a Yurtdışı Doktora Sırası Araştırma Destek Programı* kapsamında verdikleri burs ile mümkün kılan TÜBİTAK'a da özellikle teşekkür ederim.

Tüm eğitim hayatım boyunca beni destekleyen, maddi ve manevi olarak sürekli arkamızda olan bu manada her an bizim için endişelene annem ve babam bu çalışmanın ortaya çıkmasında en büyük emeğe sahiptir. Eğitimin bir birikim hâlinde ilerlediğini düşündüğümüzde ilki ve en önemlisini veren aileme sonsuz teşekkür ederim. Tabii ki tez yazım süresince yorgunluğumu ve her türlü stresimi paylaşan ve kendi zamanından fedakârlıkta bulunan hayat arkadaşım ve sevgili eşim Dr. Canan Özge Eğri'ye de çok teşekkür ederim.

Lisans eğitimimin ilk yıllarında tanıştığım ve akademik hayata yönelmemde hem hocalık hem de bir rehber olarak büyük rolü olan ayrıca bu çalışmanın yayınlanması için beni motive

ederek, geri dönüşlerle katkıda bulunan Doç. Dr. Lütfi Sunar'a da teşekkürlerimi sunarım.

Son olarak kitabı yayına hazırlayan Merve Akkuş Güvendi hanımefendiye de katkı ve emekleri için minnettarım.

Tüm hocalarım, konu hakkında görüştüğüm akademisyenler ve arkadaşlarımdan katkı ve yönlendirmeleri ile ortaya çıkan bu tezdeki hatalar ve eksiklikler tarafıma aittir,

Taha Eğri